

Konstnärlig integritet vs människovärde

Ann Heberlein, FM, doktorand i etik

Den 24 maj öppnades Göteborgs andra internationella konstbiennial, och en av de deltagande konstnärerna är John Duncan, vars mest kända verk är en installation betitlad "Blind Date" (1980). Konstverket består av två delar: dels en ljudinspelning av Duncans samlag med ett kvinnolik på ett bårhus i Tijuana, dels bildokumentation från den sterilisering som konstnären genomgick ett par veckor efter den nekrofila akten. Ledamöterna i Göteborgs kulturnämnd är upprörda: "Det är ju rent äckligt och förfärligt" säger dess ordförande Vivi – Ann Nilsson. Vice ordförande Margita Björklund säger att "Jag kommer att göra allt för att den här konstnären ska förstå att han inte är välkommen hit".

Vad är konst?

"Är det här konst?", undrar indignerad reporter i Expressen. "Det får du fråga John Duncan om", säger Carl Michael von Hausswolff, som är ansvarig för Göteborgs biennallen och ansluter sig därmed till en vanlig uppfattning om vad konst är: Ett konstverk är en artefakt tillverkad av en agent som är erkänd eller har tilldelats status som konstnär av den s.k. konstvärlden. En annan uppfattning är att ett konstverk skall bidra till att utveckla och utvidga medvetandet, gärna med hänvisning till sådant som har central betydelse i mänskligt liv. Enligt uppfattning ett är "Blind Date" utan tvekan ett konstverk; Duncan är en erkänd och välkänd konstnär och alltså inte vilken nekrofil som helst. För att avgöra om installationen håller som konstverk enligt uppfattning två, måste vi fråga vad som var hans avsikt med konstverket, och vilken mottagarens reaktion är.

Duncan uppger att han ville straffa sig själv, han ville tortera sig själv fysiskt och psykiskt: "I wanted to show what can happen to men that are trained to ignore their feelings". Duncan beskriver hur han upplevde djup skam, och hur denna känsla växte till ett beslut. Han beslöt att låta sterilisera sig själv, men innan dess skulle han tömma sin sista säd i en död kropp. Installationen tycks vara en obskyr gigantversion av innerarmsrispningar av den typ som självföraktande tonåringar ägnar sig åt. Budskapet tycks vara att ett långvarigt förnekande av känslor leder till självförakt, vilket i sin tur leder till föraktliga handlingar, vilket i sin tur leder till mer förakt (d.v.s. publikens). Således är Duncans "Blind Date" ett konstverk också enligt uppfattning två.

Vem är offer?"

Pål Hollenders verk "Pelle Polis", "Snuten Suger" (1998) och "Buy, Bye, Beauty" (2001) väckte också starka reaktioner. I de två förstnämnda videoinstallatio-

nerna har Hollender oralsex med en polisman. I samtal med polisen får vi veta att Hollender blivit sexuellt utnyttjad som barn. I filmen "Buy Bye Beauty" intervjuar konstnären sex lettiska kvinnor som han sedan har sex med framför kameran – mot betalning. Efter "Pelle Polis" och "Snuten Suger" var sympatierna i stort på Hollenders sida. Hollender var trots allt ett offer, och polisen "ond", även om en del ifrågasatte att han och hans mest privata hängdes ut. (En parallell är Linda Västriks film "Pappa och jag". I filmen konfronterar konstnären sin far som trots överväldigande bevis vägrar erkänna sitt faderskap. Filmen visas utan faderns medgivande, men inte en enda jurist vill ta i saken. Rättmätig hämnd?) Men när "Buy, Bye Beauty" kom blev rollerna ombytta. Offret blev förövare, och sympatierna försvann. Hollender blev kallad både svin och kräk.

Konstnären kränker konstnären

Både Hollender och Duncan har i konstens namn utfört kriminella (i varje fall enligt svensk lag) handlingar. De tycks båda anse att de står över inte bara lagar, utan även den allmänt accepterade moralen. Konstnärer och konstnärligt utövande tycks alltså lyda under andra moraliska och etiska principer, normer och värderingar än annan mänsklig aktivitet. Som om konstnärer och konstnärligt utövande var en alldeles egen sfär, en egen värld med egna regler och bestämmelser. Vill de då inte kommunicera med oss andra? Är inte det en del av syftet med konstnärlig verksamhet? Det är lätt att raljera över "obildade" och "ointellektuella" människor som inte förstår – men kanske är det intressant att fundera över varför vi konstnärligt obildade med landskapsmålningar på väggarna blir upprörda över Duncans eskapader med lik och Hollenders sexturism i Lettland.

Det vi bevittnar är inget annat än kränkningar. Det handlar inte bara om enskilda kränkningar; om den döda kvinnan i Tijuana som Duncan sätter på, eller de lettiska kvinnorna som Hollender köper sex av. Eller ens det faktum att konstnärerna kränker sig själva och sin mänsklighet genom sitt agerande som vittnar om ett djupt och troligtvis smärtsamt självförakt. För det är precis det det handlar om: mänsklighet, människans värde och värdighet. De allra flesta av oss bejakar att alla människor har ett unikt värde, att vi alla är födda med lika högt värde oavsett kön, ras, etnisk, sexuell eller religiös tillhörighet. På denna uppfattning, människovärdesprincipen, bygger vårt samhälle och vår kultur.

Trots att vi bejakar detta, att vi har ett värde, no matter what, är vi beroende av andras bekräftelse och respons för att uppleva det. Den ofrånkomliga paradoxen är att ingen människa i praktiken har ett värde om vi inte i handling ger henne ett. Genom att agera så att vi tilldelar varandra värde och värdighet bidrar vi till att skapa människovärde. Genom motsatsen kränker vi och fråntar en människa hennes värde. Det här sker på olika nivåer, dels i våra nära relationer, men också på ett strukturellt plan, där Duncan och Hollender verkar, i det offentliga rummet.

Finns det någon mening med livet? Har människan någon uppgift? Om människan har någon uppgift så tror jag att det är att skapa människovärde, mer människovärde, inte mindre. Vi kan aldrig få för mycket människovärde – ty det är en bristvara. Och konstnärer är väl också människor?